

דיני בן כרך ובן עיר ונוגע לפורים שחל במוצאי שבת

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין

בדיני פורים מצינו שאדם שמקום מגוריו הקבוע הוא בכרך יכול להתחייב ביום י"ד כדין בין עיר פרוז, וכן בן עיר יכול להתחייב בט"ו כבן כרך, ויש בזה הרבה פרטי דינים, וכדי לקבוע את דינו אם הוא כבן כרך או כבן עיר וכן אם יוכל לברך על המגילה, צריכים להתחשב בכמה דינים ובכמה מחלוקות: [א]. מחלוקת המשנ"ב והחזון איש בהגדרת מוקף בן יומו ופרוז בן יומו. [ב]. דברי הירושלמי שיש אפשרות שהאדם יעשה ב' ימי פורים בי"ד ובט"ו, וכן יש אפשרות שהאדם יפסיד את ימי הפורים בשני המקומות. [ג]. כאשר אדם נהג כבר פורים בי"ד באיזה תנאים לדעת הירושלמי הוא מתחייב שוב בט"ו. [ד]. מה גדרו של בחור ישיבה שמקום מגוריו הוא בכרך ולומד בקביעות בעיר וכן להיפך. [ה]. בן כרך שיצא לעיר האם יכול לקרוא את המגילה בי"ד בעיר, וכן להיפך. [ו]. האם מי שנהג כבר פורים פעם אחת בי"ד וחל עליו שוב פורים בט"ו, האם חוזר ומברך שוב, וכן מה דינו לעניין ברכת שהחיינו. וכל פרט מאלו הפרטים יכול לשנות את הדין לעניין חיובו וכן לעניין חיוב הברכה על מקרא מגילה.

ד. לדעת המשנ"ב – הקובע הוא מה היתה דעתו של

האדם בשעה שמתכוון לצאת מביתו לדרך², היכן הוא ישהה ביום הפורים בשחרית, וכל שהגיע אל המקום לפני עלות השחר ושהה במקום לאחר עלות השחר, נקבע מקומו כאנשי אותו המקום. ולכן אם אדם חשב לצאת מהכרך אל העיר ולהגיע אליה קודם עלות השחר של יום י"ד, וגם הגיע אל העיר לפני עלות השחר, הרי שנקבע מקומו להיות כפרוז, וחלים עליו דיני פרוז, ואף שבפועל בכניסת ליל י"ד היה עדיין בכרך.

ה. לדעת החזון איש – הקובע הוא מה היתה דעתו

של האדם לפני כניסת ליל י"ד³, היכן הוא ישהה בעלות השחר של יום י"ד, וכן צריך הוא להיות בפועל בעיר כבר בכניסת ליל י"ד. ולכן בן כרך היוצא לעיר ורוצה להיחשב לפרוז בן יומו, צריך להחליט בדעתו בכניסת ליל י"ד שהוא ישהה ביום י"ד בעלות השחר בעיר, וכן צריך לשהות בעיר כבר בכניסת ליל י"ד, אך אם רק חשב להיות בעיר ועדיין לא הגיע לעיר לפני כניסת ליל י"ד לא חל עליו שם בן עיר.

ויש בזה פרטי דינים רבים שיתבארו בהמשך.

מוקף בן יומו ופרוז בן יומו

א. במשנה מגילה דף י"ט ע"א איתא בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו, ואם לאו קורא עמהן. ובגמ' שם למדו זאת מהפסוק "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרוזות" מכדי כתיב היהודים הפרזים, למה לי למיכתב היושבים בערי הפרוזות הא קמ"ל דפרוז בן יומו נקרא פרוז ומוקף בן יומו נקרא מוקף. והיינו שאף אדם שמקום מגוריו הקבוע הוא בכרך מ"מ אם יהיה ביום פורים בפרזים יחול עליו חיוב פורים ביום י"ד כשאר בני הפרזים, ואף שלעניין שאר דיני תורה הנקבעים על פי מקומו של האדם, אין מתחשבים בכך שיום אחד הוא נמצא במקום אחר, וכגון בן חו"ל הנמצא בא"י ביום טוב שני שנוהג כמנהגי חו"ל, אף שבפועל נמצא בא"י, וכך גם בשאר דינים הנקבעים על פי מנהג מקומו. מ"מ לגבי דיני פורים למדו חז"ל⁴, מהפסוק הנ"ל, שגם פרוז בן יומו נחשב פרוז וכן מוקף בן יומו נחשב מוקף.

ב. והנה כדי שאדם יחשב מוקף בן יומו או פרוז בן יומו, לא מספיק שהאדם ישהה בעיר או בכרך בחלק מיום הפורים, אלא צריכים צירוף של שני גורמים: [א]. דעתו של האדם - היכן הוא עתיד לשהות ביום הפורים בעלות השחר. [ב]. שהיית האדם בפועל.

ג. ומצינו בדינים אלו מחלוקת בין הראשונים וכן נחלקו הפוסקים בביאור דבריהם, ויש בזה אריכות דברים וקושי בהבנתם, גם המשנ"ב קיצר מאוד בביאור דין זה וציין לדברי הפמ"ג, והחזון איש נחלק בכמה וכמה דינים, ונציג כאן את עיקרי ויסודי הדברים:

מחלוקת המשנה ברורה והחזון איש

² ובנקודה זו התקשה החזו"א טובא איך יתכן שהזמן הקובע להחלטת האדם הוא היציאה מביתו, ולמה יגרע דינו אם שינה את דעתו באמצע הדרך, אלא מסיק החזו"א שהזמן הקובע הוא לפני כניסת ליל י"ד לדין פרוז, או לפני כניסת ליל ט"ו לדין מוקף.

³ וכתב החזו"א ס' קנ"ב ס"ק ה' שכיון שהכל תלוי בדעתו היכן ישהה בעלות השחר לכן אם היה בפרזים בכניסת ליל י"ד ודעתו להיות שם אחר עלות השחר, נקבע מקומו כפרוז בן יומו, ואף אם אח"כ נמלך וחזר לכרך לפני עלות השחר, מ"מ נחשב לפרוז בן יומו וקורא בכרך בי"ד. והיינו שס"ל לחזו"א שיעיקר הקובע הוא מה דעתו של אדם בכניסת ליל י"ד היכן ישהה ביום בי"ד. והביאור בזה דלא ס"ל לחזו"א שדינו של אדם יכול להשתנות בפורים ולכן אם בלילה הוא היה נחשב לפרוז בן יומו וקרא מגילה בי"ד לא מסתבר שאם יצא לפני עלות השחר וחזר לכרך, ישתנה דינו ויתבטל ממנו שם פרוז בן יומו. [ולפי דברי המשנ"ב לא סגי דעתו להיות בעיר אחרי עלות השחר, אלא בעינן שיששה בעיר בפועל אחרי עלות השחר, ונמצא שיש אדם שיקרא מגילה בליל י"ד בעיר ואח"כ ימלך ויחזור לכרך, ואז יתבטל ממנו שם פרוז.

⁴ וזהו שביאר רש"י שם ד"ה מנא – דמשום ההוא יומא חשיב כוותיהו.

בדברי הירושלמי

ו. בירושלמי מבואר שבן עיר שקרא ב"ד ועקר בט"ו לכרך קורא בכרך בט"ו, דהיינו שישנה מציאות שיהיו לאדם ב' ימים של פורים, ונחלקו הראשונים בביאור דברי הירושלמי האם "עקר" דירתו הכוונה שנסע לכרך ואפילו ליום אחד, או בעינן עקר את דירתו והלך להשתקע בכרך. וכיון שכן כתב החזון איש שמי שמקום מגוריו הקבוע בעיר וקרא שם ביום י"ד ואח"כ נסע לכרך, אף אם הגיע לכרך קודם ליל ט"ו ודעתו להיות שם בעלות השחר של יום ט"ו, מ"מ אינו מברך דלגבי חשש ברכה לבטלה יש לחוש לדעות בראשונים שבעינן עקר דירתו לגמרי.⁷

עוד מבואר בירושלמי שישנה מציאות שאדם יפסיד את ימי הפורים, ולכן צריך להיזהר שלא יהיה מצב שבו האדם ילך ממקום למקום ויפסיד את ימי הפורים.

פירוט הדינים בהרחבה

בן כרך שהלך לעיר ובן עיר שהלך לכרך

ז. בן כרך שמקום מגוריו הקבוע הוא בכרך ונסע לפרזים ב"ד, ישנם מקרים בהם לכו"ע יתחייב ביום י"ד כדין פרוז בן יומו, וישנם מקרים בהם באנו למחלוקת המשנ"ב והחזון איש.

ח. בן כרך שיצא לעיר - אם בשעה שיצא מביתו היתה דעתו להישאר בעיר לאחר עלות השחר של יום י"ד וגם הגיע לעיר קודם כניסת ליל י"ד, לכו"ע קורא ב"ד בברכה.

ט. אך אם לא הגיע לעיר קודם כניסת ליל י"ד, אף ששהה בעיר עד אחר עלות השחר, באנו למחלוקת המשנ"ב והחזון איש: לפי דעת החזון איש לא חל עליו שם בן עיר כיון שבתחילת ליל י"ד עדיין לא היה בתוך העיר, ואילו לדעת המשנ"ב כיון שהיתה דעתו לכך בשעה שיצא מביתו להיות ב"ד בבוקר בעיר וגם הגיע אל העיר לפני עלות השחר, דינו כבן עיר שקורא ב"ד.

בן כרך שיצא במוצ"ש מהכרך והגיע לעיר אחרי

כניסת ליל י"ד

י. ונידון זה שייך השתא שליל פורים דפרזים חל במוצ"ש, ובן כרך השוהה בשבת בכרך ורוצה להגיע לפרזים לא יוכל לקיים את הדין לכו"ע, שהרי יגיע אל העיר רק אחרי כניסת ליל י"ד, ושמעתי מדו"ז הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהמנהג בירושלים בדין זה היה למעשה כדעת המשנ"ב ודלא כדעת החזון איש, ושכן מבואר בטורי אבן, ולא חילק בזה גם

⁷ חזון איש ס"י קנ"ב, דינים העולים ד"ה ב"ע שנכנס לכרך, ועיין בשו"ת מנחת שלמה ס"י כ"ג אות ה' [להעיר על דברי הגר"צ פראנק זצ"ל בקונטרס ימי הפורים, שנקט גם כהחזון איש הנ"ל, וכתב שלכאורה חידוש הוא לומר שבעינן עקר דירתו לגמרי, בדינים שתלויים ביום הפורים ולא דנים בהם כשאר דיני מקום שנהגון, אמנם בספר הליכות שלמה פרק כ' סוף אות ז' הביאו שהגרש"ז זצ"ל חשש לענין ברכה לסוברים שבעינן עקירה גמורה.

לגבי ברכה. ואמר לי שמ"מ עדיף שאת קריאת המגילה יעשה בעיר ולא בכרך.⁷ [אמנם לענין ברכה - ראה בספר הליכות שלמה שהביאו שהגרש"ז א חשש לגבי ברכה לבטלה והורה שלא יברכו]. ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל היתה שכיון שהוא פלוגתא קורא בלי ברכה.

חשש הפסד ימי הפורים בבן כרך שמגיע לעיר

לאחר כניסת הלילה ואינו חוזר לכרכו בט"ו

יא. והנה בנידון זה אם בן הכרך ישאר בעיר גם בט"ו נמצא שלדעת החזון איש יפסיד את ימי הפורים לגמרי, ולפי דברי הגרש"ז הנ"ל שחשש לספק ברכה, יל"ע למה לא חשש שיפסיד את ימי הפורים לגמרי, ואפשר שכיון שנקט שהעיקר בדין זה הוא כדעת המשנ"ב לא חשש להא שיפסיד את ימי הפורים, מיהא לענין ברכה כיון שברכות אינן מעכבות הורה לחוש.

בן כרך שהיה בעיר ב"ד וחוזר לכרכו

יב. בן כרך שהיה בעיר ב"ד ורוצה לחזור לכרך בט"ו, אם היתה דעתו לכך בכניסת ליל ט"ו שבעלות השחר של ט"ו ישהה בכרך, בזה אף לדעת החזון איש יחשב לבן כרך אף שבפועל לא שהה בעיר בליל ט"ו. ואף שבצלמא ס"ל לחזון איש שלא מהני דעתו בלבד אלא בעינן גם שבפועל יהיה במקומו בכניסת הלילה. יש לחלק בין נידון של פרוז בן יומו או מוקף בן יומו, לבין מי שחוזר למקומו הקבוע, והחילוק הוא שכדי לתת לאדם דין אחר מאשר מקומו הקבוע בעינן תרתי לטיבותא: גם שתהא דעתו על כך בכניסת ליל י"ד וגם שיששה בפועל במקום החדש, אבל כאשר הנידון הוא לחזור למקומו הקבוע בזה סגי בדעתו על כך בכניסת ליל ט"ו.⁸

ונראה¹ שלדעת החזון איש במקרה הנ"ל, יוכל לקרוא את המגילה בעיר בליל ט"ו דכיון שדעתו לחזור למקומו

⁷ ויש לעיין בדין זה האם מהני לקרוא את המגילה ב"ד בהיותו עדיין בכרך, שהרי בפועל עדיין לא עזב את הכרך ולא הגיע לעיר ואין נכנה אותו כבן עיר כשהוא עדיין בכרך [ואף שיש מציאות בה בן הכרך יקרא מגילה ב"ד בהיותו בכרך, וכגון שנקבע שמו להיות בן עיר ויצא מן העיר והגיע לכרך שדינו שיכול לקרוא את המגילה ביום י"ד בכרך, דשאני התם שכיון שכבר הוקבע עליו שם בן עיר, תו אין לנו נפק"מ היכן מקיים את המצוה בפועל, אבל בבן כרך זה שעדיין לא עקר ממקומו ולא הגיע אל העיר מהכ"ת לתת לו שם בן עיר בהיותו עדיין בכרך וצ"ע. שו"ר שהגרש"ז זצ"ל הורה כה"ג בפשיטות שאינו יכול לקרוא את המגילה בעודו בכרך.

ויש לעיין מה דינו לענין הזכרת על הנסים, והנה לכאורה כיון שמצינו שבני עיירות המסופקות מזכירים על הנסים גם ב"ד וגם בט"ו הנ"ל לא שנא, ויל"ע לדעת הגרי"ש הנ"ל דכל שלא הגיע לעיר עדיין אין עליו שם בן עיר א"כ גם לגבי הזכרת על הנסים נימא הכי.

¹ בספר שבות יצחק דיני פורים פ"א עמ' כ"ז אות ו' הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל לחוש גם בזה לענין ברכה, דשמא הדעות בראשונים שלא סגי בדעתו בלבד אלא בעינן גם ישיבתו בפועל בכניסת הלילה יאמרו דבריהם גם בבן כרך שחוזר לכרכו, עכ"ד. ויל"ע בזה אחרי שהחזון איש כתב להדיא שדינו כבן כרך לכל מילי האם בעינן לחוש בזה לענין ברכה.

¹ שו"ר בספר שלמי תודה דיני פורים ס"י ל"ז אות ח' שהביא שכך היתה הוראת החזון איש לבחורי ישיבה, עיי"ש.

הקבוע, הרי אף שעדיין לא חזר בפועל דינו כמי שחזר, שהרי הוא במהותו בן כרך¹⁷.

בן עיר שהיה בכרך ביי"ג אדר וחזר לעירו בליל

יי"ד

יג. בן עיר שמקומו הקבוע הוא בעירו ונמצא בכרך ביי"ג ודעתו בכניסת ליל י"ד לחזור לעירו, אף שבפועל לא היה בעירו בכניסת ליל י"ד כתב החזון איש שדינו כבן עיר. והביאור בזה כנ"ל שכיון שחזר לעירו אינו צריך להיות בפועל בעיר בכניסת ליל י"ד.

ודין זה נוגע השתא לבני הפרזים השוהים בשבת פרשת זכור בכרך, ואינם מגיעים אל העיר לפני כניסת ליל י"ד, שדינם כבני העיר לכו"ע.

ונראה כנ"ל שיכולים לקרוא את המגילה אף בהיותם בכרך דכיון שהקבוע עליהם שם בן עיר לא איכפת לן שהוא נמצא כעת בכרך.

בן עיר שהיה פרוז ביי"ד ונוסע לכרך לט"ו

יד. בן עיר שכבר נהג את יום הפורים ביי"ד ונוסע לעיר לט"ו יש בו ב' נידונים: [א]. מחלוקת המשנ"ב והחזון איש כאשר דעתו להיות בכרך בעלות השחר של יום ט"ו, אמנם הגיע אל הכרך רק אחרי כניסת ליל ט"ו. [ב]. מחלוקת הראשונים מה נחשב "עקר דירתו" האם בעיני עקירה גמורה או סגי בזה שנוסע להיות מוקף בן יומו.

ולכן אף אם בן העיר יגיע אל הכרך לפני כניסת ליל ט"ו ודעתו להישאר אחרי עלות השחר של יום ט"ו, [שבזה מסכימים כו"ע גם המשנ"ב וגם החזון איש, שדינו כמוקף בן יומו], מ"מ אינו יכול לברך על מקרא מגילה, כיון שלדעת הריטב"א "עקר" פירושו עקירת ביתו לגמרי ולא רק נסיעה ליום אחד, ומכח דברי הריטב"א הנ"ל חשש החזון איש לעניין ברכה, וכתב שאינו מברך.

בחורי ישיבה

טו. יש לעיין מה דינם של בחורי ישיבה הגרים בעיר ולומדים בכרך או להיפך, ונידון זה שייך בתרתי, מה דינם לגבי הנידון של פרוז בן יומו ומוקף בן יומו, וכן מה דינם לעניין מחלוקת הפוסקים מה חשיב "עקר" ביתו.

דהנה יש לדון האם בחורי ישיבה יש להם מגורים בשני מקומות, והיינו כאשר הוא בביתו הוא נחשב דר בביתו ואינו כאורח בביתו, וכאשר הוא בישיבה הרי הוא נחשב דר

בישיבתו. או דילמא מקומו הקבוע הוא בישיבתו ששם קובע את לימודו ואת מקומו¹⁸.

והחזון איש הורה בזה שנחשב שיש לו שני מקומות, ולכן אם הוא גר בעיר ולומד בכרך, והיה בדעתו קודם כניסת י"ד להגיע אל העיר ביי"ד, אף אם בפועל הגיע אל העיר אחר תחילת ליל י"ד מ"מ קורא ביי"ד, כדין בן עיר הנמצא בכרך ודעתו לבוא אל העיר בליל י"ד והגיע אחרי תחילת הלילה שדינו כבן עיר אף בהיותו בכרך, והכי נמי בחור ישיבה זה דינו גם כבן עיר.

ולאידך גיסא אם אותו בחור ישיבה הלומד בכרך, היה בעיר ביי"ד ודעתו להיות בכרך בט"ו אזי אף שבתחילת ליל ט"ו הוא עדיין בעיר, הורה הגר"י קרליץ שליט"א דנחשב הוא כמוקף, ויכול לקרוא בברכה כבן כרך אף בהיותו עדיין בעיר. וכל זה גם במקרה הפוך שגר בכרך ולומד בעיר¹⁹.

וגם לעניין מחלוקת הראשונים בביאור דברי הירושלמי "בעקר דירתו בט"ו" אינו צריך לחוש לשיטת הריטב"א שבעיני עקירה גמורה, אלא אם חזר לישיבה שבה לומד בכרך או שדעתו לחזור לשם בליל ט"ו יכול לקרוא בברכה.

ונראה שבחור ישיבה שלומד בעיר פרזות אחת וגר בכרך ובא לביתו בכרך לשבת זכור ורוצה לצאת במוצ"ש לעיר פרזות אחרת, דינו כנ"ל שיכול לקרוא את המגילה ביי"ד אף בהיותו בכרך, דכיון שסו"ס חזר לערי הפרזים הרי זה חשיב כחזור לעירו אף שבפועל הוא מקום אחר.

ברכת שהחיינו

טז. יש לעיין בבן כרך שהיה פרוז בן יומו וחזר לכרך בליל ט"ו שקורא שוב בברכה כדין בן כרך, האם יחזור ויברך שהחיינו, ושורש הספק האם קריאת ט"ו נחשבת מצוה בפני עצמה, או דילמא זו אותה מצוה של פורים רק יש לו הכ"ת להתחייב שוב [וכעין מי שהיה ביום טוב במקום מסויים ובירך שהחיינו, ושוב עבר את קו התאריך וצריך לנהוג שוב יו"ט בזה אינו מברך שהרי זהו ממש אותו יו"ט שכבר בירך עליו שהחיינו].

והורו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגר"י ש אלישיב זצ"ל שלא לברך שהחיינו²⁰.

¹⁷ ואין סברא לומר שמקום מגורי הוריו יחשב מקומו הקבוע, כיון שעיקר מקומו הוא בישיבה, הרי שלכל היותר ניתן להבין שיש לו ב' מקומות, אך אין לומר שמקום מגורי הוריו שמגיע לשם בימי בן הזמנים ובשבתות יחשב למקום קבוע. [מלבד בחור שנוסע בקביעות לישון כל יום בבית הוריו וכגון שלומד בירושלים ומקום מגורי הוריו בטלז סטון וכדומה, שאז יש לדון שמקום לינתו הקבוע בבית הוריו משווה ליה מקום קבוע].

¹⁸ עיין ספר שלמי תודה דיני פורים סי' ל"ז אות ח' שהביא את הוראת החזון איש.

¹⁹ שלמי תודה שם.

²⁰ ובספר שלמי תודה שם אות ז' כתב שיש לברך ב' פעמים שהחיינו.

¹⁷ ובספר שבות יצחק דיני פורים שם אות ז', הביא מהגר"י אלישיב זצ"ל, שגם בכה"ג אינו קורא בעיר אלא צריך לקרוא בכרך, ולכאורה ריהטת דברי החזון איש אינה מורה כך, אלא כיון שחל עליו כבר שם בן כרך יכול לקרוא בעודו בעיר. וכן הביא בספר שלמי תודה הוראת החזון איש בכה"ג לבחורי ישיבה הדורים בפרזים ולומדים בכרך, ושהו בביתם שבפרזים ביי"ד ובליל ט"ו עדיין הם שם בפרזים אלא שדעתם להיות בכרך, ואמר החזון איש שיכולים לקרוא בעיר בליל ט"ו. ובספר הליכות שלמה פ"כ דבר הלכה אות ט' הביא מהגרש"ז"א שנכון שיקראנה אחר שישוב לכרכו.